

Пиріг Ігор Володимирович, професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

СУТНІСТЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКСПЕРТНОЇ ПРАКТИКИ

На сучасному етапі розвитку суспільства інститут судової експертизи як самостійної галузі знань продовжує формування та становлення. Дискусії стосовно предмета та об'єкта нової науки, її системи, завдань та принципів тривають серед науковців і дотепер. Деякі дослідники не сприймають виділення судової експертології в окрему науку, а навіть ті криміналісти, які визнали доцільність її виокремлення та зробили значний внесок у розробку її теорії, при підготовці підручників продовжують включати судову експертизу до складу криміналістики. Відсутність теоретичного підґрунтя обумовило виникнення проблем у практичній діяльності експертних підрозділів з приводу видів, форм експертної діяльності, вирішуваних завдань, методик проведення експертиз та інших питань.

Незважаючи на різноманіття думок вчених щодо ступеня сформованості судової експертології як окремої науки, вважаємо на сьогодні її самостійною наукою, під якою треба розуміти систему знань про закономірності проведення судових експертиз та заснованих на них засобах та методах дослідження різного роду матеріальних об'єктів, процесів або явищ [1, с. 126]. Щодо сутності та місця судової експертології в системі наук на сьогодні існують дві концепції. Найбільш поширеною є думка ряду науковців (А.І. Вінберг, С.Ф. Бичкова, Ю.Г. Корухов, О.О. Ейсман, М.Я. Сегай, Н.І. Клименко) щодо юридичної природи судової експертології. Інша концепція, представниками якої ми вважаємо Р.С. Белкіна та Т.В. Аверьянову, полягає у віднесенні судової експертології до, так званих, синтетичних або гібридних наук, що об'єднують чи синтезують в собі багато інших галузей знань.

Ще у 1956 р. А.І. Вінберг у виданні «Криміналістична експертиза у радянському кримінальному процесі» виділив другий параграф першої глави під назвою «Юридична природа експертизи», де з посиланням на дисертаційні дослідження Р.Д. Рахунова, В.М. Нікіфорова, М.Л. Якуба, С.М. Мітричева зазначав, що дослідження питання щодо юридичної природи експертизи склало би самостійну тему [2, с. 17]. Пізніше він підтвердив свої позиції у спільній з Н.Т. Малаховською праці при визначенні судової експертології як «галузі радянської юридичної науки» [3, с. 113]. За юридичну природу судової експертології висловлюється Н.І. Клименко. У відношенні природи науки вона зазначає: «Як наука, що покликана вивчати закономірності й методологію формування та розвитку судових експертиз, закономірності дослідження їх об'єктів, здійснюваного на основі спеціальних знань, трансформованих на базі галузевих наук у систему наукових методів, методик та засобів вирішення експертних завдань у межах правової регламентації, судова експертологія має бути визначена як прикладна юридична наука, що за своєю генезою і загальним об'єктом дослідження (злочинна діяльність) належить до циклу кримінально-правових наук» [4, с. 9]. Достатньо впевнено, на основі аналізу існуючих концепцій, визначав юридичну природу судової експертології М.Я. Сегай, зазначивши, що «судова експертологія, використовуючи знання інших наук, трансформує їх у знання юридичні, оптимізуючи тим самим процес впровадження спеціальних знань у судочинство» [5, с. 759].

Концепцію синтетичної природи судової експертології висловили Р.С. Белкін і Т.В. Аверьянова. Їх погляди ґрунтуються на процесах інтеграції та диференціації наукових знань, які є наслідком науково-технічного прогресу та сприяють утворенню нових типів наук, а також є фактором розвитку теорії і практики судової експертизи. Р.С. Белкін з посиланням на Ф.М. Лазарева і М.К. Трифонова зазначає ці нові типи наук: «1) синтетичні (біохімія, психофармакологія, молекулярна біологія, фізична хімія тощо); 2) інтегративні (кібернетика, семіотика, теорія інформації, теорія систем тощо); 3) комплексні (науковедення, комплексне вивчення людини, біосфери, космосу тощо)» [6, с. 21]. Теорія інтеграції та диференціації знань лягла в основу визначення Р.С. Белкіним природи та методології загальної теорії судової експертизи. Він зазначав, що «загальна теорія судової експертизи буде відігравати відому методологічну роль у відношенні до теоретичних основ окремих видів експертиз, не позбавляючи їх в той же час самостійності та не відриваючи від тих наук, у межах яких вони існують та розробляються. Саме тому, що предметом такої теорії судової експертизи є тільки спільне, ми вважаємо, що вона є комплексною синтетичною наукою» [7, с. 455]. Своє ставлення до юридичної природи судової експертизи та відношення до поглядів вчених-криміналістів висловила Т.В. Аверьянова: «Думаю, що це погляди, що відображують вчорашній день розвитку загальної теорії судової експертизи. Нам здається, що наступив момент визнання загальної теорії судової експертизи синтетичною наукою, що відноситься до класу гібридних наук, та являє собою монолітний сплав даних різних галузей наукового знання. Вона має природний та окремих правовий зміст, але поряд з цим її не менш важливими складовими слугують сучасні досягнення природничих, технічних і, у відомій ступені, суспільних наук» [8, с. 72-73].

Ми погоджуємось з думками Т. В. Аверьянової та Р.С. Белкіна щодо синтетичної природи судової експертології, яка є комплексом взаємопов'язаних суспільних, природознавчих та технічних наук.

До речі, дискусії відносно синтетичної природи досі тривають і по відношенню до криміналістики. Таку дискусію у 90-х роках минулого століття започаткував Р.С. Белкін, який зазначив, що «не можна вважати криміналістику правовою наукою лише з огляду на те, що її службова функція й завдання, які вона вирішує, належать до правової сфери діяльності державних органів і до правових процесів» [9, с. 77]. Пізніше його теорію підтримали Т. В. Авер'янова, Ю. Г. Корухов, О. Р. Россинська, О. Х. Волинський, В. П. Лавров. В одній з останніх публікацій до дискусії щодо природи криміналістики звернувся В.А. Журавель, зазначивши, що «на сьогодні можна стверджувати про співіснування двох основних наукових концепцій щодо сутності природи криміналістики: 1) усталена, традиційна, за якою криміналістика є спеціальною юридичною наукою; 2) новаторська, де криміналістика – це наука синтетичного (інтегрального) характеру» [10, с. 20]. Судова експертологія відокремилась як самостійна наука від криміналістики. Якщо на сьогодні тривають дискусії з приводу юридичної природи криміналістики, то на нашу думку, відносно синтетичної природи судової експертології не може бути сумнівів, оскільки саме в ній більш за все акумулюються знання інших галузей знань, перш за все природознавчих та технічних наук.

Визначення природи судової експертизи має значення і для експертної практики. Наприклад, виникають питання при призначенні криміналістичних експертиз щодо визначення їх різновидів та, відповідно, судових експертів, які будуть їх виконувати. Як відомо на сьогодні, відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз від криміналістичних експертиз включає досить велику кількість підвидів, що становлять різні галузі знань [11]. Наприклад, технічна експертиза документів, експертиза голограм, відео-, звукозапису, вибухотехнічна чи наркотичних засобів, психотропних речовин є за своєю природою та галуззю знань зовсім різними та не можуть бути виконані одним експертом-криміналістом. Раніше ми неодноразово наголошували на неможливості об'єднання даних експертиз в один клас і взагалі неможливості існування класу криміналістичних експертиз [1, с. 167].

Як підсумок ще раз зазначимо, що вважаємо науку судову експертологію самостійною галуззю знань, яка відноситься до гібридних або інтегративних наук та синтезує у собі комплекс суспільних, природознавчих та технічних наук.

Список використаних джерел

1. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
2. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. – М. : Госюриздат, 1956. 219 с.
3. Винберг А. И. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз) : учеб. пособие / отв. ред. Б. А. Викторов. – Волгоград : НИиРИО ВСШ МВД СССР, 1979. 181 с.
4. Клименко Н. И. Судова експертологія. Курс лекцій : навч. посіб. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 521 с.
5. Сегай М. Я. Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність // Вісник Академії правових наук, 2003. № 2-3. С. 740-762.
6. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. 240 с.
7. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., дополненное. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
8. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. М. : Норма, 2007. 479 с.
9. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т.– Т. 1: Общая теория криминалистики. – М. : Юрист, 1997. 408 с.
10. Журавель В.А. Природа криміналістики: сучасні наукові концепції // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць. Вип. 16 / ред. кол. : О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. – Х. : Право, 2016. С. 16-21.
11. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : Наказом Міністерства України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.